

RESPOSTA A LA PONÈNCIA DEL SR. ENRIC PUJOL

JORDI GALÍ

Benvolgut amic: he quedat més aviat sorprès, una mica confús, i fins i tot aflagat (cosa que, com vaig dir una vegada a en Josep Monserrat a propòsit d'una carta seva, pot no ser convenient), per la consideració tan positiva que feu del meu llibret sobre *La Renaixença catalana. Persones i institucions*.

Bé, el fet és que en anar pensant en aquesta participació, a través d'una correspondència cordial amb vós, al Col·loqui de Vic "Cultura i Institucions", se m'han anat fent cada cop més sòlides tres conviccions: a) La primera, que la meua tesi d'aquest llibret és pertinent. b) La segona, que aquesta tesi no és meua sinó bàsicament del meu pare: en rellegir el primer volum de la Introducció a la seva "Història de les Institucions" m'adono fins a quin punt he pouat d'ell, i constato, d'altra banda, que aquest volumet del pare és probablement, amb la "Notícia de Catalunya", l'assaig més seriós que s'hagi escrit mai sobre el nostre ésser col·lectiu. c) La tercera convicció és que potser ja és hora de dir d'una manera clara i precisa i sense embuts que la màxima institució cultural d'una comunitat humana és la seva constitució política. I que totes les altres institucions adquireixen el seu ple sentit només a través de la institució política. "Estan ordenades a", com deien els escolàstics, i la manca d'institucions polítiques que les coronin les fa, d'una banda, mancades i incompletes, i de l'altra, tendeix a pervertir el mateix concepte de cultura.

El citat llibre del meu pare, en la seva inicial digressió sobre “el concepte de cultura”, ja apunta al menysteniment generalitzat de l’aspecte social de tota cultura. I l’índex del llibre presenta un ordre ben suggeridor: mentalitat científica - mentalitat literària - mentalitat artística - música - mentalitat cívica - l’ordre moral i els costums.

He de fer constar també el meu deute envers el professor Zarka, de qui vaig traduir un llibre excel·lent sobre Hobbes. He arribat a la conclusió que per a l’home hi ha dues possibilitats d’existència i només dues (que a la pràctica, evidentment, es fan difícils de destriar perquè van barrejades): l’anomenat “estat de naturalesa”: atomisme, massificació, tots contra tots, guerra civil. I la “polis”: la societat fonamentada en el pacte (que és renúncia), coronada i condicionada per les institucions polítiques. Crec que només en aquesta segona opció es pot parlar de “cultura”: només puc cultivar si hi ha una norma que impedeix al veí de trepitjar-me el cultiu. Corollari de tot això és que qualsevol plenitud cultural suposa la plenitud de la sobirania política plasmada en institucions.

Voldria encara aclarir una mica el meu pensament (que, repeteixo, no és “meu”) quant a les institucions polítiques i quant al fenomen que citeu del desprestigi actual de les institucions i de l’“apologia del triomf estrictament personal i de l’individualisme insolidari” (que condueix, afegeixo jo, a la grotesca conclusió que tots som “igualmente diferents”, encara que, i perdoneu el parèntesi en el parèntesi, quant a comptes corrents evidentment alguns són més “igualmente diferents” que els altres).

Bé, respecte al primer punt (l’especificitat del poder polític) he de dir que crec que el poder polític (i les institucions polítiques) és diferent de tots els altres perquè la seva funció és assumir una responsabilitat de regulació global de tots els altres poders, d’acord amb el pacte creador de la societat. La seva estructura és exactament igual que la dels altres

poders (i institucions: les dues paraules expressen dues facetes d'una mateixa realitat), perquè està fet de pasta humana vulgar i corrent, però la seva finalitat és diferent: que la compleixi més bé o més malament ja és un altre afer.

Quan al segon punt, el que cal dir sobre tota aquesta retòrica del triomf individual a partir d'una llibertat indeterminada i creadora, és que és pura i simplement trampa. Els professors americans que diuen que el poder polític és un poder com un altre sotmès a les lleis dels mercats (no sé per què, ara aquest mot màgic s'acostuma a utilitzar en plural), ho poden dir només perquè viuen sota la Constitució americana. No ho podrien dir ni a l'Alemanya de Hitler ni a la Rússia de Stalin. Els "ocupes" (tinc dret a la diferència i per tant ho escric amb "c") no existirien si no existís una regulació (bona, dolenta o millorable, aquest és un altre afer) de la propietat immobiliària. El "geni" Picasso no existiria si no hi haguessin hagut uns canals institucionals a través dels quals fos afirmat. I no penso comentar més el tema.

Tornem al primer punt, el de les institucions polítiques. La seva especificitat ha estat la causa d'una perversió mental i moral (els intrínghis de la qual no són fàcils d'explicar) que és la dicotomia estat-societat: una societat sense estat és un magma impensable i inestable que tendeix necessàriament o al seu coronament natural que són les institucions polítiques reguladores, o a la més brutal guerra de tots contra tots, el que s'anomenà "estat de naturalesa". Ara bé, la creença en la possibilitat d'una societat mínimament estable enfront d'un estat mínimament estable només és possible en una comunitat d'abundància (o de malbaratament, com la nostra), i corromp profundament el concepte de cultura: un punt a estudiar.

Siguem francs. Què pot voler dir el mot cultura avui, en una situació on una pretesa "societat" no fa més que queixarse i reivindicar enfront d'unes preteses "institucions polítiques" que sent com a diferents i al mateix temps com

una vaca que cal munyir? Després de pensar-hi bastant he arribat a aquesta definició: És cultura tota aquella activitat individual o col·lectiva que no pertany a l'anomenada economia productiva (però que no per això deixa de ser productiva) capaç de pressionar sobre els poders públics per tal d'obtenir subvencions.

I evidentment això no va enlloc. Però no he estat jo qui ha dit que “la subvenció de la cultura porta a la cultura de la subvenció” amb la perversió mental i moral que això comporta.

El problema és complex i hi incideixen molts factors: en el fons probablement és un aspecte, el que correspon als nostres temps, de la dificultat que sempre ha tingut el poder polític de regular els altres poders. El poder polític democràtic ha perdut el monopoli de l'espiritualitat i de la regulació moral i és lògic que els poders “no responsables de la globalitat” s'aferrin a forces en darrer terme espirituals (l'anomenada “cultura”) pels seus interessos particulars. L'home necessita espiritualitats i el poder democràtic necessita vots i això produeix un intercanvi entre poders polítics i poders no polítics en el qual qui més hi surt perdent és la democràcia.

En principi i “a priori” un règim democràtic no ha de ficar-se en absolut en el tema de la cultura. La seva funció reguladora l'ha d'exercir en allò que afecta tots els ciutadans (la seguretat, l'economia, els drets personals inalienables i a protegir), però no en allò que per ser en darrer terme espiritual és “de lliure disposició” de cadascú. I de fet, el primer intent d'un estat modern per intervenir en el món de la cultura fou el *Kulturkampf* de Bismarck, de signe políticament totalitari i que va produir una denúncia furiosa i sarcàstica per part de Nietzsche. I els Ministeris de Cultura provenen de després de la Segona Guerra Mundial, amb De Gaulle i Malraux, i també amb segones intencions polítiques i ideològiques. En aquest aspecte, és fonamental el llibre de Marc Fumaroli *L'Estat cultural*. La llàstima és que és un

llibre terriblement espès: vaig fer-ne, per encàrrec, un resum del que em va semblar fonamental.

Suposo que recordareu una carta meua anterior en què, amb un cert èmfasi, deia, més o menys: “la cultura, a mercat! i aquells a qui ens agradi, ja tornarem a representar Molière a casa, els vespres, quan ens plagui!”.

Els Ministeris de Cultura haurien, pura i simplement, de desaparèixer.

Si comparem l'expressió “Instrucción Pública i Bellas Artes” que va ser la utilitzada per l'Estat espanyol fins a la República inclosa, amb “Educación y Cultura”, “Educación y Ciencia”, “Educación Nacional” i altres “lindezas” posteriors, no podem deixar de notar una deriva cap al totalitarisme ideològic. Però el tret ha sortit per la culata: la “societat” (poders no responsables) diu al poder polític (poder “dolent”, però ric): “res d'ideologia ni d'esperit ni de cultura: això és cosa nostra. Però com que som uns genis, has de pagar”. I per no perdre vots, el poder polític paga. I en surt debilitat.

En tot aquest afer, només hi ha un problema real, que és el del Patrimoni. “Bellas Artes” ja denota un determinat concepte, però, què és en realitat el Patrimoni? Em sembla que cal partir de la base que la comunitat dura més d'una generació i que només és Patrimoni allò que pertany ja al passat i que no pot ser motiu d'enriquiment personal ni gloriola de cap vivent. I la meua primera aproximació a una resposta, a treballar, seria que el Patrimoni és el resultat d'un pacte. Pacte és xoc de voluntats i triomf de les més fortes: recordo haver sentit dir a en Joan Ainaud que el romànic català és un fet de voluntat. A part la voluntat, però, hi ha, crec, amb el temps, una decantació natural que deixa fora o en segon terme moltes coses i en ressalta d'altres. I de cap manera es pot descomptar l'efecte “moda” i les afinitats amb els gustos del temps. El tema ha estat prou estudiat, sobretot per a la literatura. En conjunt, el Patrimoni és tant més

Patrimoni com menys els interessos crematístics es barregin en la seva determinació.

I voldria ara tornar “al nostre propi cas, el cas català” fent referència a quatre punts que toqueu en el vostre escrit:

1. La Generalitat republicana.

2. L'actitud de l'“altre” i la reacció de Castella-Espanya davant de Catalunya.

3. La guerra civil.

4. La relació Barcelona-Catalunya-Països Catalans.

Quant a la Generalitat de l'època de la República mai no valorarem prou el gest d'en Macià: en les pàgines 177-191 del tercer volum de la Introducció de l'obra del meu pare se'n fa l'elogi que correspon i en Termes, en el seu volum de la *Història de Catalunya* de 62, diu que si no hagués fet aquell gest potser encara estaríem esperant l'Estatut del 1932. I no parlem del meu germà.

Però no podem oblidar que foren Marcel·lí Domingo i Nicolau d'Olwer qui varen desvirtuar el gest, perquè s'havien hipotecat, prèviament, a l'esquerra castellana abans que el poble català es pogués pronunciar en un sentit o altre: abraç mortal per a Catalunya, que encara dura.

Un dels punts a aclarir sense por ni embuts per a una visió sintètica vàlida dels anys 30-40 i 50 (que ja us he comentat moltes vegades que falta) és el desllindament entre l'esquerra catalana (la d'en Macià i la d'en Batista), més catalana que esquerra, i l'esquerra embadalida per la facundia verbal castellana i inflada d'utopies (més esquerra, més “intel·lectual” i més literata que no pas catalana).

El gest d'en Macià hauria de ser continuat ara per la reivindicació seriosa i serena de l'autodeterminació per a la plena sobirania, i l'argumentació seriosa i serena als habitants de Catalunya del perquè d'aquesta reclamació de la total sobirania.

Perquè ens hem de desenganyar: les “dissensions

hispaniques” (Vicens) que es varen iniciar al XIV i que versaven sobre com articular el conglomerat hispànic Portugal - Castella - Corona d’Aragó, continuen exactament igual que fa set-cents anys: Castella no entén aquesta articulació més que en forma de dominació pròpia i d’assimilació amb més o menys concessionetes més o menys folklòriques. Però mai no ens ha reconegut com a diferents i com a interlocutors amb qui parlar en peu d’igualtat. Sempre ha partit d’una “España” utòpica i etèria (ells), i malauradament hem de dir que a aquesta Castella, representant d’aquesta “España” que no és més que el negatiu de la nostra impotència, han recorregut tant les dretes acovardides com les esquerres embadalides: amb poques i honroses excepcions.

Portugal va poder marxar amb l’ajuda d’Anglaterra. Anglaterra el segle XVIII i en el segle actual França (“pas d’histoires” de Clemenceau) i Alemanya (negant el pa i la sal a un partit socialista català) ens diuen ben clar que només podem comptar amb nosaltres. I la “pedagogia” envers la resta de l’Estat té quelcom de grotesc i de sinistre. Que ens treguin la bota de sobre i parlarem d’igual a igual, sense tantes pedagogies.

Quant al que us demaneu sobre si el fet de les dues dictadures d’aquest segle tenen a veure amb el nostre aixecar el cap, no en tingueu cap dubte: el pare ho diu taxativament i em sembla evident que si aquí hi hagués hagut res de semblant, ni remotament, a ETA, ja ens haurien sembrat de sal el país.

I em penso que ja he dit prou sobre els punts 1 i 2. Quant al punt tres, dieu: “dificilmentes podia contenir la conflictivitat social i el descrèdit democràtic quan aquests elements foren els que abocaren tota Europa a un conflicte armat de grandíssimes dimensions. Naturalment, Catalunya podria haver estat l’excepció, però convé ressaltar la dificultat existent perquè una tal situació es pogués complir aleshores”.

Bé, per no allunyar-se massa del tema de col·loqui, només faré una referència al període 19 de juliol de 1936 - 5 de maig de 1937. Durant aquest període el poder era al mig del carrer i crec que hem de reconèixer que la nostra institució cabdal, la Generalitat, va fallar. La història en condicional, evidentment, no és mai vàlida, però no puc deixar de creure que un home com en Macià no hauria tolerat el que va passar, i que es va acabar el 5 de maig quan la Guàrdia d'Assalt que venia de València va imposar l'ordre al carrer, la primera de les condicions per tal que un govern pugui ésser anomenat un govern. Des d'aquell dia i fins avui, Catalunya és un país ocupat. Durant prop d'un any va ser un país lliure que no es va saber governar.

Els bascos també van ser independents des de l'octubre del 36 al juny del 37. Varen perdre, com potser també hauríem perdut nosaltres, però van donar exemple de dues coses: honor i capacitat de govern, institucionalment i col·lectivament: i més d'una vegada penso que (si ETA no és totalment imbècil o no intervenen factors més pregons de desintegració de la nostra civilització) aviat seran independents, i precisament per això: perquè, malgrat perdre, varen saber-ho ser, d'independents.

Tot això caldria treballar-ho sense complexos. Ve de molt lluny: de l'intel·lectualisme de l'Ors, de l'embadaliment davant la Institución Libre. Caldria estudiar la figura tràgica d'en Companys. Sembla indubtable que la falla principal, el 19 de juliol, cal atribuir-la-hi. Però és indubtable que l'estiu del 38, en la qüestió de les indústries de guerra, va tenir un gest d'una catalanitat total. La missió Batista de l'abril del 38 fa suposar que en aquest moment ja havia fet un tomb radical. L'hagiografia del "president màrtir" amb la seva visió simplista del maniqueisme de "bons i dolents", ho enterboleix tot. Tot plegat és molt complex. Potser hauríem perdut, però havíem d'haver lluitat.

Acabo de rellegir, costat per costat, data per data, les

Cartes a Màrius Torres i els articles d'en Rovira, i m'he posat molt trist. Les covardies, les utopies, la "desorganització mental" de què parla el meu pare, fou inenarrable. Però la nostra màxima institució podia i havia d'haver lluitat per l'ordre i el civisme sense renunciar a res ni en l'ordre patriòtic ni en l'ordre social.

Què té a veure tot això amb "Cultura i Institucions"? Copio unes paraules de la ponència d'en Vicens per al Seminari sobre "alguns aspectes de la vida obrera a Catalunya", que ja no va poder llegir, el 60:

"tesis generals a discutir"

"tota la literatura que he llegit conflueix en un punt: l'anarquisme no és un producte angèlic sinó un subproducte suburbial de lectures mal digerides d'ateneu obrer. És un exemple de mala conformació de l'educació d'un poble"

"bona part de les aventures desgraciades del sindicalisme català es deuen a la manca de quadres. Dirigit per obrers i portat per obrers, mai no estigué a l'altura de les seves responsabilitats perquè a Catalunya existiren dos mons: el dels obrers i el dels burgesos i pre-burgesos. Aquests se separaren ràpidament d'aquells i els deixaren a llur sort. D'aquí la ineficàcia"

Quant al punt 4, és un tema extraordinàriament complex. Sobta veure que, com les "dissensions hispàniques", la dualitat i rivalitat Barcelona - Catalunya, matrimoni mal avingut que s'estima, es necessita i es condiona, prové ja, almenys, de finals del XIII, i està estretament relacionat amb la debilitat político-jurídica del nom Catalunya enfront de Comtat de Barcelona i Corona d'Aragó: l'Abadal és qui millor ha treballat aquest tema. A través de la història, aquest "front a front" Barcelona-Catalunya ha anat perpetuant-se i avui continua: em penso que hi ha quelcommés que l'habitual contraposició capital-país.

Quant als Països Catalans, crec que pot ser un mite fecund, com ho fou el dels Jocs Florals. Dono a la paraula "mite" tot el seu enorme pes positiu. Però crec encara més

una altra cosa: només a partir d'un nucli sobirà pot articular-se una defensa seriosa de la catalanitat dels territoris que quedin fora d'aquest nucli: és el cas dels alemanys a Txèquia o dels hongaresos a Romania, com el dels quebequesos al Canadà o dels irlandesos a l'Ulster. I en aquest aspecte res de pitjor que les actituds de "tot o res". Com que "tot" no és viable a curt termini, ens quedem en el verbalisme i l'emmerdament de parets, que és l'expressió subconscient del "res" que ens tranquil·litza la consciència.

El meu pare relaciona, com he dit, la manca d'institucions polítiques amb el que anomena "desorganització mental", característica nostra. Cada cop crec més que la manca d'institucions polítiques ens fa irresponsables. Les reaccions d'aquest estiu davant dels focs han estat un exercici d'irresponsabilitat nacional, comparable a les pitjors histèries del segle XV o a les confrontacions de nyerros i cadells. I això serà sempre així mentre anem repetint, tot cofois, que som una nació, i no fem tot el possible per esdevenir un estat. És un gos que es mossega la cua: som irresponsables perquè en el fons sabem que no som responsables. Podem tirar-nos els plats pel cap indefinidament a propòsit de la tercera pista del Prat, creant ressentiments i fomentant capelletes, perquè sabem que en darrer terme l'afer depèn de Madrid.

"Els" no són així. Per això manen. Davant el problema basc PP i PSOE són plenament solidaris. Davant nostre no els cal. Si pretenguéssim seriosament la sobirania, prou que ho serien.

La independència, per a Catalunya, és un problema d'higiene mental i l'únic camí per tal que la nostra cultura i la nostra "identitat" no acabi d'ésser definitivament pur folklore televisiu.